

Kyrkan och torah *del 1*

Gamla Testamentet i nytt fokus

Sven Reichmann har granskat den nya judaismen som under senare år börjat sprida sig även i svensk kristenhet. Vad har den för bakgrund och teologiskt innehåll?

Resultatet är den artikelserie som inleds här, om en växande kyrklig trend där Gamla Testamentet betraktas ur ett nytt perspektiv.

Vi börjar i Sverige märka av en rörelse som fått ganska mycket luft under vingarna i USA. Man kan möta den hos en del kristna icke-judar som har en positiv men ofta kanske väl romantisk attityd till Israel. Rörelsen tycks ha börjat med att Jesustroende judar i USA och i Israel ville utreda i vilken mån som torah gäller även för en troende jude. Högtiderna beskrivs exempelvis på flera ställen som en "evig stadga".

Ni skall fira det osyrade brödets högtid därför att jag just den dagen förde era härskaror ut ur Egyptens land. Det skall vara en evig stadga för er att fira denna dag från släkte till släkte. Från kvällen den fjortonde dagen i första månaden skall ni äta osyrat bröd ända till kvällen den tjugoförsta dagen i månaden (2 Mos 12:17-18).

Kyrkan gjorde tidigt och gör ofta än i dag en svepande gest och säger att Jesu försoning har fullbordat lagen och satt den ur kraft. Därför skulle även löftet om ett särskilt land vara upphävt trots att detta gavs långt före Sinai. Men nu är buden givna just till Israel och inte till någon annan. Inte kan väl Israel på egen hand avskaffa en evig stadga? Och inte tar väl Gud tillbaka löften som han har gett? Han måste ju redan före skapelsen ha vetat hur allting skulle bli. Att troende judar studerar hur de skall förhålla sig till bud som gavs just till deras folk är naturligt även om buden inte (längre) har med frälsningen att göra. De märkliga effekterna uppstår först när troende *hedningar* börjar tala om sitt förlorade hebreiska arv och letar efter "sina hebreiska rötter" för att få arvet tillbaka.

Kyrkan och GT

Under historiens gång har den kristna kyrkan fått en växande mängd ideologisk barlast som inte härrör vare sig från Jesus eller de första apostlarna och som reformatorerna inte gjorde sig av med. Redan från generationen efter apostlarna, i några av de s k Apostoliska fädernas skrifter – t ex Barnabas brev och episteln till Diognetus – kom klart antijudiska attityder in i förkunnelsen. Snart nog växte dessa till ren antisemitism hos bl a Johannes Chrysostomos och Augustinus. Båda levde omkring år 400 e Kr och kom att dominera teologin i öst resp väst. Deras attityd av fiendskap mot judar färgade givetvis kyrkornas syn på GT både i öst (ortodoxa kyrkor) och väst (katolska och protestantiska).

Platon och Aristoteles

År 135 e Kr upphörde den judekristna församlingen i Jerusalem att existera. Kristen tro förkunnades sedan enbart i områden som var grundade i hednisk religion och grekisk filosofi och inte i judisk tradition. Någon generation senare var också alla förkunnare uppvuxna i den grekiska miljön. Eftersom stora delar av den grekiska filosofin ansågs som självklara började man fläta samman den med evangeliet. Detta höll man på med till ända in på senmedeltiden. När Galilei förklarade att jorden

gick runt solen och inte tvärtom kom han i konflikt med kyrkan, eftersom Aristoteles hade förklarat att allt rörde sig runt jorden. Kyrkan hade då blandat ihop budskapen så väl att hon inte själv kunde se skillnaden.

Det mest förödande i denna mix är att ordet tro nästan helt bytte innehåll. I en judisk kultur är begreppet tro (*emunah*) kopplat till trovärdighet, pålitlighet, äkthet och trofasthet och utgör därmed grunden för en relation *med Gud*. I den grekiska miljön – och hos oss – var/är tro mycket mer ett uttryck för en åsikt *om Gud*, ett antagande som inte behöver ha ett dugg med relationer att göra. I dag undrar många hur man skulle kunna bli förändrad som människa (= rättfärdig) genom att ha en vag åsikt (= tro) om en obevisbar Gud. Just här ligger ju den aggressiva ateismens viktigaste angreppspunkt. Den har alltså till stor del sin grund i vår oförmåga att göra upp med den antika grekiska filosofin.

Konstantin ”den store”

Kejsar Konstantin har ofta beskyllts för att ha skapat statskyrkan, den som långt senare blev en egen stat – Vatikanen. Han började sin politiska bana som en av fyra samtidiga romerska härskare. En annan av dessa fyra hette Diocletianus. Han utlöste en av antikens värsta förföljelser mot kristna. Konstantin lyckades militärt besegra de övriga tre och påstod att han fått en vision av ett kors med ett löfte om seger. Segrade gjorde han hursomhelst och år 313 e Kr införde han religionsfrihet och påbörjade ett återlämnande av egendom som de kristna blivit berövade.

Kejsarens fromma mor – Helena – gjorde på sin ålderdom en pilgrimsresa till Jerusalem och grundlade både Födelsekyrkan i Betlehem och Gravkyrkan i Jerusalem. Konstantin skall själv inte ha låtit döpa sig förrän på sin dödsbädd. Han såg dock tidigt vikten av att ha kontroll över de religiösa och arbetade därför hårt på att bilägga lärostrider inom kristenheten, främst år 325 vid kyrkomötet i Nicea nära nuvarande Istanbul.

Redan kejsar Augustus (vid Jesu födelse) var dock inte bara kejsare utan också Pontifex maximus, hednisk överstepräst. Långt före Roms kejsartid gick stat och religion hand i hand och många kejsare krävde gudomlig tillbedjan. Eftersom den politiska makten på det sättet sedan länge levt i personalunion med den religiösa var det kanske mycket begärt att Konstantin skulle ha kunnat låta kyrkan bli någon sorts frikyrka i vår mening. Det som växte fram blev en statskyrka där biskopen i Rom till sist krävde att få kalla sig just Pontifex maximus för att kunna stå över både kungar och kejsare. Denna långa process ledde med nödvändighet till att det judiska arvet, så mycket som nu återstod, fick avskaffas. De judiska helgerna, kulturen, renhetslagarna och torah försvann. GT fanns kvar men redan Marcion hade år 144 bildat en egen konkurrerande kyrka där han påstod att det var djävulen som skapat jorden och skrivit GT.

Det den nu aktuella debatten gäller är hur mycket av alla förändringar som verkligen ryms inom Bibelns pärmar, främst i breven till Galatien och till Rom. Hur mycket var politiskt betingade förändringar och vad var uttryck för ett nytt förbund? Som exempel kan nämnas övergången från sabbat till söndag.

År 321 bestämde Konstantin att kristna såväl som andra slags troende skulle fira söndagen som helgdag enligt urgammal hednisk sed – Solens dag. Kyrkan fick då om inte förr kalla den dagen för Herrens dag. Många kristna hade dock redan övergått till att fira söndag ofta av praktiska skäl.¹ I början av andra århundradet ville de kristna skilja sig från judarna eftersom de två upproren mot Rom skapade antijudiska stämningar bland romarna.² I östra delarna av imperiet ville en del församlingar markera gräns mot judaiserande strömningar. Efter 135 e Kr, då judarna gjort två katastrofalt misslyckade uppror, började många kristna ledare förklara att judarna skulle ha blivit förkastade av Gud för alltid.

Solen som symbol överlevde i alla händelser både som gloria på de heligas huvuden och som många slags runda kyrkfönster – särskilt sådana som solen kan lysa genom. Påvens monstrans (ett stort invigt nattvardsbröd med strålgans) måste också räknas dit. Jesu födelsedag lades in på den dag då man

1 Samuele Bacchiocchi: From Sabbath to Sunday. The Pontifical Gregorian University Press (1997)

2 Justinus Martyren, död 165 e Kr, säger (i Apologi nr 1 kapitel 67) att samlingarna sker på söndag

under hednisk tid firat den ”Öövertinnerliga solens pånyttfödelse”.

Judiska rötter

Både Jesus och apostlarna, även Paulus, var omskurna och levde som judar efter torah. Det frågan nu gäller för vissa judeofila hednakristna är vad och hur mycket som den kristna kyrkan kan ha gått miste om när hon förlorade sitt ”hebreiska arv”. Bör vi göra oss av med sådant som lagts till – mer än antisemitismen? Bör vi återerövra sådant som vi till äventyrs förlorat? Hur skall vi dessutom kunna veta skillnaden och hur skall vi genomföra en förändring – om den nu behövs? Måste runda kyrkfönster muras igen? Skall vi återgå till lördag i stället för söndag eller är det rentav så att vi inte skall/bör/får göra det? Frågan är dessutom större än så: Hos vilka skall vi söka våra förlorade rötter? Skall vi gå till saduceer, fariseer, esseer, zeloter, rabbiner (i så fall: vilka?) eller till karaiter eller kabbalister? Och vad i deras förkunnelse är till enbart för judar?

Det tycks som om problemet till sist smalnar av till frågan vad torah – de fem Moseböckerna – betyder för kristna hedningar, med eller utan fysisk omskärelse. I det kommande skall vi lyssna till hur debatten i USA kan avläsas i böcker och på Internet. Vad är det som olika ledare och grupper säger och vad säger Nya testamentet – inte minst brevet till galaterna?

Sven Reichmann